

УДК 338.49

УРБАНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

А. Є. Буряченко

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», andrii.buriachenko@kneu.ua

Процес урбанізації є загальним виразником невідворотного розвитку цілого суспільства та кожної людини зокрема. Урбанізація видозмінює життя, людей і навколишнє середовище. Вона є каталізатором швидкого досягнення високого рівня життя, концентрації інтелектуальної й культурної діяльності у всіх великих містах світу. Разом з тим процес її здійснення важливий ще й тому, що для більшої половини населення планети такий спосіб організації людської діяльності в часі та просторі є звичним, а тому означає лише прогресивну соціальну трансформацію.

Загалом світовий процес урбанізації є досить неоднозначним явищем, що супроводжується низкою викликів та загроз для людства загалом та кожного окремого індивіда зокрема. По-перше, значні обсяги викидів автомобільного транспорту на відносно невеликих територіях означають надмірну концентрацію шкідливих речовин в містах, що тягне за собою низку негараздів для життя й здоров'я його жителів. По-друге, тяжіння масштабних виробництв до великих центрів лише посилює загальний негативний ефект. По-третє, загрозу складають загальний стрімкий і стихійний характер урбанізації, адже це призводить до хаосу та неорганізованості в суспільстві. Наступною проблемою є те, що зазвичай влада бореться не з причинами створених урбанізацією негараздів, а з їх наслідками.

Як важлива соціально-економічна складова урбанізація має ряд передумов, до яких слід віднести поглиблення територіального поділу праці, розвиток культурних та політичних функцій міста в державі та багато інших. Наприклад, зазвичай саме в містах (навіть з розвитком Інтернету) існує більший доступ до різномірної інформації, а звідси й можливості роботи з нею. Втрата сільськими місцевостями економічної життєздатності, а з нею і нижчий рівень смертності немовлят у міських умовах, а також загалом краще забезпечення населення послугами охорони здоров'я породжує міграцію сільських мешканців до міст.

Часто невпорядкований характер процесу урбанізації супроводжується дестабілізаційними загрозами, котрі слід оцінювати, в першу чергу, на основі темпів зростання населення (якщо високі, то може створюватись напруга в суспільстві), наявності життєво необхідних мінімумів (доступу до питної води, системи вивезення відходів та ін.), різномірності населення в місті (нерівномірності його доходів, релігійні суперечності), екологічних умов (забруднення води чи повітря, антисанітарне довкілля), урядової ефективності (можливість влади керувати зростанням міст, їх фінансуванням), економічні можливості (змога мешканців влаштовувати чи покращувати умови свого життя).

Що стосується України та, власне, процесу урбанізації на її території, то слід виділити, такі основні риси, а саме: незавершений характер розвитку урбанізаційних процесів, котрі вважаються лише частиною індустріалізації, а також мігранти з сіл та селищ далеко не завжди приримуються міського способу життя. До особливостей можна віднести й те, що переселення жителів відбувається зазвичай не просто у міста, а в найбільші адміністративні одиниці, особливо в столицю. Також характерна асиметрія розселення, тобто існують істотні відмінності між розселенням в містах сходу, заходу, півночі та півдня, що пояснюється ментальністю людей, характером територій, природними умовами та наявними виробництвами. Ще однією рисою вітчизняного процесу урбанізації є неякісне міське середовище, котре має критичний стан екології, що особливо точно описує стан східних промислових гігантів. Також в нашій державі досить частим явищем є те, що міста проходять певну функціональну деформацію, тобто переважають адміністративні одиниці з певним профілем (міста конкретної галузі).

Загалом в Україні проблеми, породжені урбанізацією, носять такий же спільний характер, як і у світі. До них слід віднести: забруднення атмосферного повітря (а звідси тут набагато більше хворіють бронхітами, астмою, алергійними хворобами), зростання випадків онкологічних захворювань, надмірне накопичення відходів, нестача чистої питної води, розповсюдження інфекційних захворювань (рівень інфекційних захворювань у містах нині удвічі вищий) та багато інших негараздів. Разом з тим якби парадоксально це не звучало, але в Україні також існують міста, що недостатньо урбанізовані, що теж є проблемою. Також вітчизняній практиці знайомі випадки територій, що постійно знаходяться в процесі перебудови та розростання, вони постійно адаптуються до мінливих умов життя шляхом раціонального розміщення продуктивних сил по території країни.

Сьогодні в Україні громадяни якщо і не мешкають у великих містах, то принаймні тяжіють до міських місцевостей. Якщо говорити про питому вагу міщан, то тут існують значні, як я вже зазначала вище, територіальні відмінності, а саме: на сході показник досягає найбільших

значень, а на заході (Закарпаття) – найменших. Вітчизняні науковці також наголошують на тому, що нині в Україні лише в декількох областях переважає сільське населення. Також слід зазначити, що політичні та економічні умови життя в нашій державі стали передумовою такого явища як нестабільність величини не лише населення, а й самих населених пунктів (про проблему вимирання сіл я говорила ще на початку, особливо значних масштабів вона набрала в Чернігівській, Сумській та Житомирській областях).

Хочеться наголосити, що в Україні тільки Київ багатомільйонне місто. Окрім нього, найбільшими містами в державі є Харків, Львів, Дніпропетровськ, Одеса, Запоріжжя. Більшість із зазначених міст України є індустріальними комплексами, а звідси їх головна проблема – виробництво значних масштабів відходів та сміття. Саме міське середовище справляє комплексну шкідливу дію на здоров'я населення через забруднення атмосферного повітря, нестачу сонячного проміння, питної води. Не найкращим чином на людей впливають і стресові фактори, що є наслідком складного ритму життя, концентрацією жителів, нестачею зелених насаджень тощо. Отже, розташування людей на просторах України, особливості його розселення є наслідком як соціально-економічного розвитку держави, так і конкретних змін в економічній та соціальній сферах, тому представники багатьох галузей науки для дослідження процесу урбанізації застосовують комплексний, системний аналіз.

Сьогодні великі міста не просто стрімко зростають, вони також поглинають найближчі сусідні поселення людей, іноді зливаються в єдине ціле, стаючи при цьому величезними мегаполісами, котрі через свої значні розміри та густоту в них населення є найбільшими споживачами природних ресурсів усіх видів (енергетичних, продовольчих та ін.), а також найбільшими осередками забруднення середовища.

У висновку можна зазначити, що значення самого терміну «урбанізація» зазнало значних трансформацій. Бажання відступити від саме індустріального його трактування та наблизитись до соціально-економічного вимагає уточнення та конкретизації сутності урбанізації як в Україні, так і в глобальному середовищі.